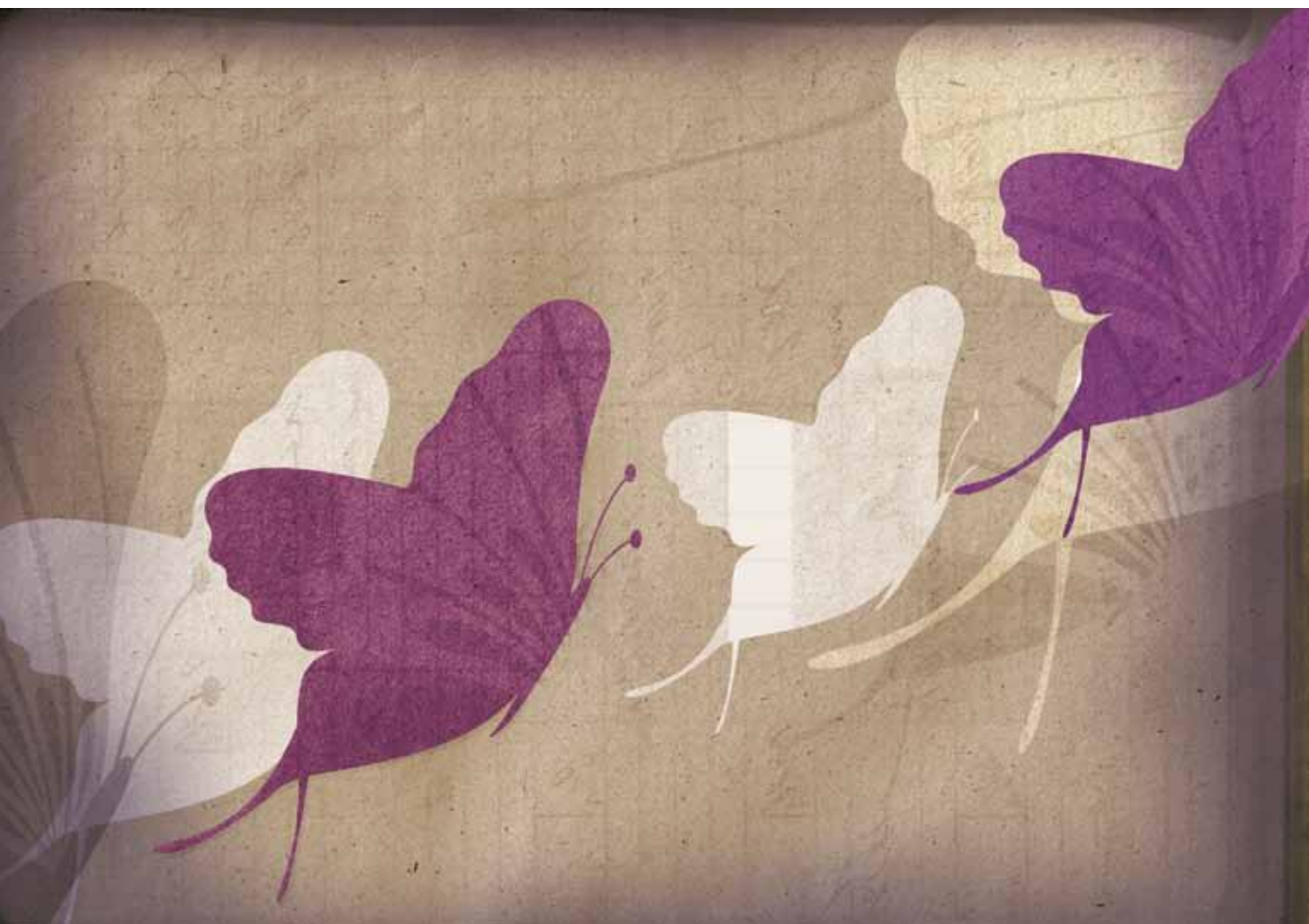

BARNE-, LIKESTILLINGS- OG
INKLUDERINGSDEPARTEMENTET

Handlingsplan

Handlingsplan mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet (2013–2016)

BARNE-, LIKESTILLINGS- OG
INKLUDERINGSDEPARTEMENTET

Handlingsplan

Handlingsplan mot tvangsekteskap,
kjønnslemlestelse og alvorlige
begrensninger av unges frihet
(2013–2016)

FORORD

Frihet til å elske den du vil, til å bestemme over egen kropp og frihet til å ta selvstendige valg, er sentrale verdier i vårt samfunn. Tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet er uforenelig med disse verdiene.

Tvangsekteskap og kjønnslemlestelse er former for vold i nære relasjoner. Henvendelser til hjelpeapparatet viser at de som søker hjelp har ulik bakgrunn, det gjelder alt fra nyankomne flyktninger i asylmottak til norske ungdommer. I stortingsmeldingen *En helhetlig integreringspolitikk. Mangfold og felleskap* slår vi fast at vi setter vern av barns rettigheter høyt. Vi er også tydelige på at barn og unge med innvandrerbakgrunn ikke skal møte flere barrierer enn andre barn og unge, verken i samfunnet eller i sin egen familie.

Da den første handlingsplanen mot tvangsekteskap kom i 1998, handlet de fleste sakene i hjelpeapparatet om unge kvinner. Det var få eller ingen etablerte hjelpetilbud for gutter og unge menn. Unge homofile ble først nevnt som målgruppe for arbeidet mot tvangsekteskap i handlingsplanen som kom ti år etter – Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008–2011). Siden den første handlingsplanen mot kjønnslemlestelse, har det forebyggende arbeidet innenfor helsesektoren stått sentralt. Det vil det fortsatt gjøre.

I dag vet vi at de fleste barn og unge som trenger hjelp av det offentlige eller frivillige organisasjoner, har en hverdag preget av trusler, vold og ekstreme former for kontroll fra sine nærmeste. Med denne handlingsplanen utvider vi derfor arbeidet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse til også å omfatte forebyggende tiltak mot alvorlige begrensninger av unges frihet. Denne utvidelsen er i tråd med regjeringens arbeid for gode

oppvekstvilkår og like muligheter til utdanning og livsutfoldelse for alle barn og unge, både jenter og gutter.

Handlingsplanen er forankret i regjeringens arbeid for likestilling mellom kjønnene og arbeidet for et likeverdig tjenestetilbud i en mangfoldig, norsk befolkning: Alle skal kunne få god hjelp – uavhengig av alder, kjønn, bakgrunn og uavhengig av hvor man bor.

Det er et hovedmål at arbeidet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet er integrert del av alle berørte offentlige tjenester ved utgangen av 2016. De frivillige organisasjonenes arbeid er viktig. De utfyller den offentlige innsatsen og gir en plattform for medvirkning og dialog for barn, unge og foreldre.

Arbeidet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet skal være målrettet og effektivt. Arbeidet skal bygge på kunnskap og det er kunnskap som skal være førende for utvikling av praksis.

Handlingsplanen inngår i regjeringens overordnede målsetning om å sikre alle barn og unge gode oppvekst- og levekår.

Jeg ønsker lykke til i dette viktige arbeid.

Inga Marte Thorildsen
barne-, likestillings- og inkluderingsminister

INNHold

FORORD	5
--------------	---

KAPITTEL 1	INNLEDNING	8
-------------------	-------------------------	----------

KAPITTEL 2	FOREBYGGING	14
-------------------	--------------------------	-----------

2.1 Arena for oppvekst og læring	15
---	-----------

Tiltak 1	Fortsatt minoritetsrådgivere i skolene	15
-----------------	--	----

Tiltak 2	Ressursmaterieil om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse og metoder for foreldresamarbeid skal formidles til lærere, skoler og høyskoler	16
-----------------	---	----

Tiltak 3	Styrke og videreutvikle kompetanseutvikling for rådgivere i skolen	16
-----------------	--	----

Tiltak 4	Styrke og videreutvikle kompetanseutvikling for pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT)	18
-----------------	---	----

Tiltak 5	Kunnskapskonferanse rettet mot ansatte i barnehager, grunnskole og asylmottak	18
-----------------	---	----

2.2 Barn og unges medvirkning og frivillige organisasjoners arbeid	19
---	-----------

Tiltak 6	Årlig nordisk konferanse for ungdom	19
-----------------	---	----

Tiltak 7	Arrangement og kampanje: felles standpunkt mot alvorlige begrensninger av unges frihet.	20
-----------------	--	----

Tiltak 8	Videreføring av frivillige organisasjoners forebyggende og holdningsskapende arbeid	20
-----------------	---	----

KAPITTEL 3	GOD OFFENTLIG HJELP: KOMPETANSE OG SAMORDNING	22
-------------------	--	-----------

3.1 Styrket lokal kompetanseheving og samordning	23
---	-----------

Tiltak 9	Styrke, videreføre og sikre vedvarende kompetanseheving i politietaten	23
-----------------	--	----

Tiltak 10	Kompetanseheving for barneverntjenesten om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse	23
------------------	--	----

Tiltak 11	Styrket lokal forankring gjennom regionale koordinatører	24
------------------	--	----

3.2 Informasjon	26
------------------------------	-----------

Tiltak 12	Informasjonstelefon om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse	26
------------------	--	----

Tiltak 13	Videreutvikling av Tvangsekteskap.no	26
------------------	--	----

Tiltak 14	Tverretattlig informasjonsmaterieil om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse	28
------------------	--	----

3.3 Migrasjon – en forsterket innsats rettet mot saker over landegrensen..... 29

Tiltak 15 Klargjøring av retningslinjer og rutiner for saker som starter i utlandet..... 29

Tiltak 16 Integreringsrådgivernes kunnskapsrapportering skal systematiseres 29

KAPITTEL 4 FORSKNING OG METODEUTVIKLING 30

Tiltak 17 Kunnskapsoppsummering og strategi for kunnskapsutvikling..... 31

Tiltak 18 Videreføre den nasjonale kompetansefunksjonen rettet mot kjønnslemlestelse etablert ved NKVTS..... 31

Tiltak 19 Det skal foretas en vurdering av hvordan man best kan nå aktuelle grupper med god og korrekt informasjon i arbeidet mot kjønnslemlestelse 31

Tiltak 20 Mer kunnskap om tvangsekteskap og personer med utviklingshemming 32

Tiltak 21 Kartlegging av miljøterapeutisk arbeid i bo- og støttetilbudene 32

Tiltak 22 Evaluering av handlingsplanen 32

KAPITTEL 5 OPPSUMMERING AV TIDLIGERE HANDLINGSPLANER 34

Handlingsplaner mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse 2012..... 34

Handlingsplan mot tvangsekteskap 2008–2011 36

Handlingsplan mot kjønnslemlestelse 2008–2011 37

VEDLEGG 40

Vedlegg 1 Lovverk og internasjonale konvensjoner 40

Vedlegg 2 Aktuelle rapporter og publikasjoner 40

MER INFORMASJON OG VEILEDNING 42

01

Innledning

Unge jenter og gutter skal selv kunne velge hva slags utdanning de skal ta, hvilket yrke de skal ha, og hvem de skal leve livet sitt sammen med. Barn og unge har rett til et liv uten vold og alvorlige frihetsbegrensninger. Tvangsekteskap og kjønnslemlestelse er vold i nære relasjoner. Det er alvorlige brudd på norsk lov og grunnleggende menneskerettigheter.

Innsatsen fra myndigheter og frivillige organisasjoner mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse over flere år har gitt resultater. Unge som trenger hjelp kontakter hjelpeapparatet i større grad enn tidligere. Det er utviklet metoder og tiltak som videreføres i det ordinære tjenestetilbudet. Innsatsen har ført til økt bevissthet om fenomenene, og til økt kunnskap om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse i hjelpeapparatet. Flere hjelpetilbud er på plass. Evalueringer av innsatsen viser samtidig at det fortsatt er utfordringer knyttet til å forebygge og forhindre tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Det er fremdeles behov for mer kunnskap, bedre beredskap og samordning i det ordinære tjenesteapparatet.

Erfaringer og kunnskap fra hjelpeapparatet, frivillige organisasjoner og forskning viser at tvangsekteskap ofte er relatert til et større problemfelt. Før tvangsekteskapet inntreffer, kan den unge over tid ha vært gjenstand for trusler, ekstrem kontroll og vold. En slik tilværelse setter alvorlige begrensninger på unges frihet til å ta selvstendige valg. Det er derfor nødvendig med en tidlig innsats og gode metoder som støtter unges muligheter til å ta gode selvstendige valg. Med denne handlingsplanen utvider derfor regjeringen innsatsen mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse til også å omfatte forebyggende tiltak mot alvorlige begrensninger av unges frihet. Innsatsen rettes mot to hovedområder:

- **Forebyggende innsats** skal styrkes gjennom nye tiltak i skolesektoren. Barn, unge og foreldre skal kunne delta i innsatsen. Arbeidet til de frivillige organisasjonene og det offentlige skal i større grad supplere hverandre.
- **God offentlig hjelp** skal styrkes gjennom kompetanseheving i offentlig sektor og samordning av offentlige tjenestetilbud. Innsatsen skal bidra til at tjenestetilbudet er tilpasset en mangfoldig befolkning. Arbeidet skal i større grad samordnes med den øvrige innsatsen mot vold i nære relasjoner. Det langsiktige arbeidet mot kjønnslemlestelse innenfor helsesektoren videreføres.

Ved utgangen av 2016 skal innsatsen i denne handlingsplanen være godt forankret både i offentlig sektor og i arbeidet til de frivillige organisasjonene. Arbeidet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet skal være en integrert del av berørte instansers tjenesteyting. Innsatsen skal ses i sammenheng med og supplere arbeidet mot vold i nære relasjoner, og innsatsen mot vold og seksuelle overgrep mot barn.

Bakgrunn og rammer for videre innsats

Innsatsen bygger på erfaringer fra offentlige tjenester og frivillige organisasjoners arbeid mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, og den flerårige kunnskapsutviklingen som blant annet forskningsmiljøer, Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) og Barne- og ungdomsdirektoratet (Bufdir) har bidratt til.

Ved utgangen av 2016 skal innsatsen i denne handlingsplanen være godt forankret både i offentlig sektor og i de frivillige organisasjonenes arbeid. Arbeidet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet skal være en integrert del av berørte instansers tjenesteyting.

Institutt for samfunnsforskning (ISF) evaluering av Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008–2011) konkluderer med at planen har ført til en styrking både av hjelpetiltak og av det forebyggende arbeidet mot tvangsekteskap. ISF viser videre til at tilpassede botilbud er blitt styrket med nye plasser, og at kanalene inn i tilbudet er blitt flere, blant annet gjennom minoritets- og integreringsrådgivernes arbeid. ISF anbefaler styrket forankring av innsatsen i skolen, tydelige strategier for lokal forankring og samordning, og at innsatsen fra frivillige organisasjoner og det offentlige tjenestetilbudet i større grad utfyller hverandre.

Det finnes ingen sikre tall på hvor mange som utsettes for tvangsekteskap eller kjønnslemlestelse i Norge i dag. Muligheten for å få nasjonal statistikk om omfanget har vært utredet. Det er flere forhold som er til hinder for registrering. Det gjelder blant annet personvern hensyn, og at de aktuelle tjenestene ikke har lovgrunnlag for å registrere og dele opplysninger om kjønnslemlestelse eller tvangsekteskap med et nasjonalt register. Det ligger i sakens natur at i tillegg til de formelle hindre, så vil det også være vanskelig å få en fullstendig nasjonal statistikk på disse fenomenene.

TVANGSEKTESKAP

Tvangsekteskap er forbudt ved norsk lov, det strider mot menneskerettighetene og internasjonale konvensjoner Norge har sluttet seg til. Tvangsekteskap innebærer at en eller begge av ektefellene ikke har reell mulighet til å velge å forbli ugift, velge seg ut av en forlovelse eller inngått ekteskap, eller velge partner på tvers av familiens ønsker uten å bli utsatt for represalier. Det gjelder også når en har samtykket til ekteskap etter utilbørlig press. Arrangerte ekteskap innebærer at familie er involvert i å finne

aktuelle partnere. Dette er ikke forbudt i norsk lov.

Mye tyder på at selve tvangsekteskapene i hovedsak blir inngått i utlandet, men at trusler om tvangsekteskap blir fremsatt og press utøvd også i Norge. Ekteskap inngått i utlandet der en av partene er under 18 år, eller hvor en eller begge parter ikke var tilstede under vigselen, vil i utgangspunktet ikke anerkjennes i Norge, såfremt partene har en bestemt tilknytning til Norge.

Bakgrunnen for dette er nettopp den økte faren for tvangsekteskap under slike omstendigheter. Religiøse vigslere som ikke følger ekteskapslovens regler, er ikke gyldige i Norge. For at en vigsel skal være gyldig må vigselen foretas av en som har vigselkompetanse etter ekteskapsloven, og lovens krav om inngåelse av ekteskap må være oppfylt. ●

Innsatsen skal ses i sammenheng med og supplere arbeidet mot vold i nære relasjoner og innsatsen mot vold og seksuelle overgrep mot barn.

Henverdeler til hjelpeapparatet viser at de som søker hjelp har ulike bakgrunn, det gjelder alt fra nyankomne flyktninger i asylmottak til norske ungdommer. Det å bli utsatt for denne typen vold er svært alvorlig. Samfunnet må forebygge at dette skjer, samt beskytte og ivareta dem som rammes av denne volden. Dette krever kompetanse i hjelpeapparatet. Myndighetenes oppgave er å sikre at hele befolkningen har tilgang til gode, likeverdige og tilpassede velferdstjenester. Forebygging av tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet krever en kontinuerlig innsats, og et offentlig apparat og frivillige organisasjoner som kan møte og hjelpe de unge og deres familier.

Utdanning og yrkesdeltagelse – både blant foreldre og ungdom – ser ut til å føre til større frihet til å velge partner. Livsvalgene til unge med innvandrerbakgrunn viser endringer i forhold til normer og kjønnsroller i familierelasjoner og i ekteskapsmønstre. For å styrke barn og unges muligheter til utdanning og livsutfoldelse, er arbeid mot frafall i skolen viktig. Fullført videregående opplæring øker muligheten for deltakelse i arbeidslivet. Arbeid bidrar til økonomisk selvstendighet og dermed bedre muligheter til å ta egne valg.

Barn og unge med innvandrerbakgrunn er overrepresentert i familier med vedvarende lavinntekt, samtidig som det er gruppen med størst sosial mobilitet. Noen barn og unge har utfordringer med å delta i og benytte seg av mulighetene i samfunnet. Det kan være barn og unge med familiemedlemmer med traumer fra krigserfaringer, foreldre som ikke har gode norskkunnskaper eller ikke kommer inn på arbeidsmarkedet. God norskopplæring, informasjon om rettigheter og plikter i samfunnet, og rask inngang i arbeidsmarkedet eller grunnleggende kvalifisering for nyankomne innvandrere er viktige tiltak i denne sammenheng.

Arbeidet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet skal inngå i den generelle innsatsen mot vold i nære relasjoner, og ses i sammenheng med arbeidet for gode levekår og for likestilling.

Handlingsplanen er organisert i følgende innsatsområder:

- Forebygging
- God offentlig hjelp: kompetanse og samordning i det offentlige tjenestetilbudet
- Forskning og metodeutvikling

EKTESKAPSLOVEN

Ekteskapsloven fastslår at kvinner og menn har samme rett til fritt å velge ektefelle, og at ekteskap skal inngås av egen fri vilje og med eget samtykke. Det er et krav om at den som vil gifte seg i Norge må ha nådd norsk myndighetsalder, dvs. ha fylt 18 år. I spesielle tilfeller kan Fylkesmannen gi dispensasjon fra 18 års kravet.

Ekteskapsloven inneholder bestemmelser som har til hensikt å forhindre at

tvangsekteskap, herunder barneekteskap, inngås i Norge. Loven har også en bestemmelse som skal hindre at personer, ved å inngå ekteskap i utlandet, omgår kravene i ekteskapsloven.

Et ekteskap som er inngått i utlandet, vil i utgangspunktet ikke anerkjennes i Norge dersom

1. en av partene var norsk statsborger eller fast bosatt i Norge på vigselstidspunktet og ekteskapet er inngått uten at begge parter var til stede under vigselen,

2. en av partene var under 18 år,
3. eller en av partene allerede var gift.

Hver av ektefellene kan i henhold til ekteskapsloven reise søksmål for å få kjent ekteskapet ugyldig dersom han eller hun er blitt tvunget til å inngå ekteskapet. En ektefelle kan også kreve skilsmisse dersom han eller hun har blitt tvunget til å inngå ekteskapet. ●

Alvorlige begrensninger av unges frihet

Tvangsekteskap er ofte relatert til et større problemfelt av trusler, ekstrem kontroll og vold. Erfaringer fra minoritetsrådgivernes forebyggende arbeid i skolen viser at det kan være misvisende å bruke tvangsekteskap som begrep, fordi de fleste unge som tar kontakt har utfordringer som dreier seg om ekstrem kontroll, og frykt for å bli utsatt for represalier i form av vold eller tvangsekteskap. En slik tilværelse setter alvorlige begrensninger for unges frihet til å ta selvstendige valg. Både jenter og gutter kan bli utsatt. Særlig jenter er utsatt ved at deres oppførsel knyttes til seksuell ærbarhet, og dermed til familiens ære. Gutter kan ha dobbeltroller som utøver av kontroll og vold overfor søsken, og som utsatt for tvang og vold. Foreldre og storfamilien kan ha holdninger om hva som anses som akseptabel

oppførsel for jenter og gutter, og hvordan unges oppførsel har betydning for familiens ære, anseelse og respekt. Æresrelatert vold forstås og brukes om vold som utløses av familiens behov for å beskytte eller gjenopprette anseelse. Ære i denne sammenhengen defineres ut fra en kollektivt oppfatning om at enkeltpersoners oppførsel slår tilbake på familiens omdømme.

Fravær av frihet til å ta egne valg er sentralt i disse sakene. Det forebyggende arbeidet handler derfor på ulike måter om å styrke retten til å ta egne valg. Det gjelder unge jenter og gutter, men også at foreldre gir støtte til de unge og kan stå mot forventninger fra øvrig familie eller tradisjoner fra opprinnelsesland.

Ansvarlige departement

Handlingsplanen er blitt utarbeidet av Arbeidsdepartementet (AD), Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD), Helse- og omsorgsdepartementet (HOD), Justis- og beredskapsdepartementet (JD), Kunnskapsdepartementet (KD), Kulturdepartementet (KUD) og Utenriksdepartementet (UD). BLD har et hovedansvar for å koordinere regjeringens

arbeid mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Hvert departement har hovedansvar for å gjennomføre tiltak innenfor sitt eget sektoransvarsområde, og er samarbeidspartner for gjennomføring av andre tiltak. Det departement som står oppført først som ansvarlig under tiltakstekst i denne handlingsplanen, har hovedansvar for at tiltaket blir gjennomført.

Forebygging av tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet krever en kontinuerlig innsats, og et offentlig apparat og frivillige organisasjoner som kan møte og hjelpe de unge og deres familier.

KJØNNSLEMLESTELSE

Kjønnslemlestelse er en fellesbetegnelse på ulike typer av inngrep på jenters eller kvinners kjønnsorganer, som foretas av andre årsaker enn rent medisinske. Verdens helseorganisasjon (WHO) har utarbeidet en inndeling av forskjellige typer kjønnslemlestelse, og Norsk gynekologisk forening har utarbeidet en forenklet norsk oversettelse. En beskrivelse av de forskjellige typene finnes under kjønnslemlestelse på nettsidene til NKVTS:

<http://www.nkvts.no/tema/Sider/kjonnslemlestelse.aspx>

Praksisen forekommer i Afrika i land rundt Sahara, på den arabiske halvøy og blant enkelte folkegrupper i Midtøsten og Asia. Tidligere har inngrepet ofte vært foretatt av lekfolk under usterile forhold, men det er blitt mer vanlig at det utføres av helsepersonell under hygieniske forhold.

Kjønnslemlestelse av jenter er en tradisjonell praksis knyttet til lokale normer og verdsett. Praksisen har vist seg å opphøre når de som lever med denne tradisjonen kollektivt enes om å endre de sosiale normene. Erfaringer fra den internasjonale innsatsen mot kjønns-

lemlestelse viser at individer og familier opplever sterke sanksjoner og stigma hvis de lar være å omskjære sine døtre der flertallet i lokalsamfunnet anser kjønnslemlestelse som sin tradisjon og en positiv verdi. Langsiktig lokalt arbeid støttet av nasjonalt lovforbud, informasjonskampanjer og opplæring har sammen bidratt til at omfanget av kjønnslemlestelse har gått ned i mange land. Norge støtter slikt lokalt arbeid og er samtidig en pådriver for at nasjonale myndigheter skal jobbe klokt mot kjønnslemlestelse. ●

Religiøse vigslor som ikke er gyldige i henhold til norsk lov

Det er ledere i religiøse miljøer i Norge som tar avstand fra tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, og som aktivt formidler at dette ikke er forankret i religion. Norske myndigheter anerkjenner dette arbeidet.

Å kunne ta selvstendige valg om fremtidig ektefelle avhenger at partene er kjent med sine rettigheter. Religiøse vigslor som ikke er gyldige i henhold til

norsk lov, er en problemstilling som kommer opp i tvangsekteskapsaker i hjelpeapparatet. Partene er ikke gift i henhold til norsk eller utenlandsk lov, men i praksis anses de unge som gift, av dem selv, familie og miljøet rundt dem. Kulturdepartementet, i samarbeid med Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet, skal orientere trossamfunnene om problematikken og gjeldende rettstilstand. Det skal innhentes mer kunnskap om omfang og praksis.

02

Forebygging

Gjennom det forebyggende arbeidet kommer hjelpeapparatet i kontakt med familier og barn som trenger støtte. Den forebyggende innsatsen mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet skjer både i regi av det offentlige og av frivillige organisasjoner. Nye tiltak skal bidra til kompetanseheving for ansatte i barnehage, skole og på asylmottak. Foreldre og ungdom skal kunne medvirke i det forebyggende arbeidet, og de offentlige og frivillige aktørene skal utfylle hverandre i den forebyggende innsatsen.

For å styrke kompetansen i tjenestene og øke medvirkning over generasjonsgrensene, rettes tiltakene i dette kapitlet særlig mot:

- arena for oppvekst og læring
- barn og unges medvirkning
- frivillige organisasjoner

Forebyggende arbeid i skolen bidrar til å bedre læringsmiljøet og læringsevnen, og på den måten forhindre frafall for utsatt ungdom.

2.1 Arena for oppvekst og læring

Når et barn begynner i barnehagen er dette ofte familiens første møte med en institusjon i det norske samfunnet. Den daglige kontakten, gjennomfølging og henting av barnet er en god arena for å skape gjensidig forståelse og samarbeid. Et godt samarbeid mellom de ansatte i barnehagen og foreldrene kan være avgjørende for foreldrenes senere samarbeid med skolen og andre instanser.

Forebyggende arbeid i skolen bidrar til å bedre læringsmiljøet og læringsevnen, og på den måten forhindre frafall for utsatt ungdom. Det pågår et arbeid i skolen for å styrke tilrettelegging for elever som av ulike psykiske eller sosiale grunner

sliter i opplæringssituasjonen. Minoritetsrådgivernes arbeid mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse ved ungdoms- og videregående skoler er en del av den brede innsatsen i skolen mot vold. Ordningen er et lavterskeltilbud som treffer målgruppen godt.

LHBT-ungdom skal oppleve en skole, en fritid og en hverdag uten risiko for mobbing og vold. Utfordringer knyttet til tvangsekteskap og seksuell orientering skal inkluderes i veiledere og legges til grunn for virksomheten til aktuelle organisasjoner, og i kompetansetilbud for ansatte som arbeider mot tvangsekteskap.

TILTAK 1

Fortsatt minoritetsrådgivere i skolene

Minoritetsrådgivere skal arbeide forebyggende mot ekstrem kontroll som fører til alvorlige begrensinger av unges frihet, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, og for å fremme gode oppvekstmuligheter for barn og unge. De skal også bidra til kompetanseutvikling og kompetanseheving i skolesektoren og hos samarbeidspartnere, og i tillegg bidra til å utvikle et godt samarbeid med aktuelle partnere i offentlig sektor og frivillige organisasjoner.

Minoritetsrådgiverne skal fortsatt arbeide for å bedre samarbeidet mellom skolen og foreldrene gjennom å ta i bruk og implementere metoder og erfaringer som nå er prøvd ut.

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet skal bygge videre på erfaringene fra pilotprosjektene i 2012, og fortsette å ha en pådriverrolle for å bedre forankringen av minoritetsrådgiverne i skolen. I handlingsplanperioden skal det prøves ut modeller for tilknytning av minoritetsrådgiverne til skolen.

Første halvår 2016 skal resultatene av evalueringen av ordningen vurderes. Med bakgrunn i den vurderingen skal det tas stilling til om ordningen videreføres og eventuelt i hvilken form.

Ansvarlig: BLD
Gjennomføring: 2013–2016

LHBT-ungdom skal oppleve en skole, en fritid og en hverdag uten risiko for mobbing og vold.

TILTAK 2

Ressursmaterieell om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse og metoder for foreldresamarbeid skal formidles til lærere, skoler og høyskoler

Ressursmaterieell¹ og metoder skal gjøres tilgjengelig og formidles til lærere, skoler og høyskoler med utdanning for lærere, barnevernpedagoger, sosionomer/sosialarbeidere m.fl. via nettbaserte løsninger.

Ansvarlig: KD, BLD
Gjennomføring: 2013–2016

¹ Relevant materieell er blant annet nettbaserte ressursmaterieell for skolen «Retten til å ta egne valg» utarbeidet av IMDi og Ulsrud V.Skole, skoleveileder for oppfølging av skole og opplæring for barn og unge som bor i fosterhjem og institusjon, Bufdirs veileder for «Tvangsekteskap og æresrelatert vold – en veileder til barneverntjenesten», Veiviseren om kjønnslemlestelse, og gode metoder for foreldre – skole samarbeid utviklet av minoritetsrådgiverne.

TILTAK 3

Styrke og videreutvikle kompetanseutvikling for rådgivere i skolen

På oppdrag fra Kunnskapsdepartementet skal Utdanningsdirektoratet utvikle og styrke etter- og videreutdanningstilbudet til rådgivere i skolen, blant annet med fokus på de spesielle utfordringene knyttet til rådgivning til elever med innvandrerbakgrunn. Dette skal gjøres i nært samarbeid med de som tilbyr disse utdanningene.

Ansvarlig: KD
Gjennomføring: 2013–2016

BARNEVERN OG POLITI – FOREBYGGENDE ARBEID

Når barneverntjenesten er involvert og yter hjelpetiltak til en familie, kan dette samtidig fungere forebyggende med tanke på tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet. Barneverntjenesten skal samarbeide med andre tjenester for å løse oppgavene de er pålagt. Samarbeidet er ofte organisert i konsultasjonteam eller andre tverretatlige fora. Saker hvor det foreligger bekymring kan drøftes anonymt for å få synspunkter fra andre tjenester. Når foreldre samtykker til at involverte tjenester kan utveksle informasjon, for eksempel i en ansvarsgruppe, kan dette bidra til at kontroll,

tvang og overgrep i større grad avdekkes på et tidlig tidspunkt. Barneverntjenesten skal også gi uttalelser, gi råd og delta i kommunale samarbeidsorganer. Dette kan for eksempel være SLT-samarbeid (samarbeid om lokale kriminalitetsforebyggende tiltak), som har barn og ungdom som hovedmålgruppe. Politiråd er et annet samarbeidsorgan mellom kommunale instanser og politiet. Barneverntjenestens deltakelse i slike organer kan bidra til at ungdom i risikosonen fanges opp, enten de selv er utsatt for kontroll, press og krenkelser, eller det er unge gutter som utøver

kontroll over søstre eller andre kvinnelige slektninger.

Politiet skal forebygge og bekjempe kriminalitet, og gjennom dette skape trygghet for befolkningen. Politiets arbeid for å forebygge og bekjempe vold i nære relasjoner, herunder æresrelatert vold er betydelig styrket de senere årene. Det er etablert strukturer, verktøy og forbedrede rutiner for å bidra til å ivareta og beskytte offeret, samtidig som det er fokus på etterforskning og irettføring av saker for å forhindre nye straffbare forhold. Arbeidet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse krever en

Forebyggende og holdningskapende arbeid – et eksempel

Kirkens Bymisjon i Bergen har gjennom flere år drevet et holdningskapende prosjekt mot tvangsekteskap, som er støttet økonomisk av Integrerings- og mangfoldsdirektoratet. Prosjektet har primært vært rettet for voksne, men ungdommer har også deltatt. Det har satt fokus på tvangsekteskap som et uttrykk for ekstrem kontroll og skapt rom for dialog om temaene i en kjent og trygg kontekst på temadager, seminarer, dialog- og foreldreveiledningsgrupper.

Det er formidlet at tvangsekteskap er en skadelig og ulovlig praksis i Norge og informert om regelverk og hjelpeapparatet som finnes. Det er viktig at deltakerne får mulighet til å forstå og evaluere egen kultur og praksis, fremhever prosjektleder. Prosjektet har forsøkt å tilnærme seg temaet fra en konstruktiv

vinkel ved å fokusere på nødvendigheten av gode og åpne relasjoner mellom generasjoner for å kunne ta gode valg uansett kulturell bakgrunn. Det har vært satt fokus på de ekstra ressurser mange ungdommer har som vokser opp i to kulturer og hvordan foreldre kan verdsette og styrke disse ytterligere. Det har også vært arbeidet mye med temaet «frihet» og forsøkt å skape økt forståelse for begrepets betydning også i en norsk kontekst. Gjennom arbeidet i dialog- og ICDP grupper har prosjektet lyktes med å bryte ned fordommer noen foreldre har til norske verdier og moral, særlig knyttet til grad av frihet i barneoppdragelse.

Deltakerne har primært vært kvinner, men også menn, med bakgrunn fra Somalia, Iran, Irak, Kurdistan, Afghanistan og Sri Lanka.

TILTAK 4

Styrke og videreutvikle kompetanseutviklingen for pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT)

På oppdrag fra Kunnskapsdepartementet har Utdanningsdirektoratet satt i gang et arbeid med å utvikle en strategi for forutsigbar og robust etter- og videreutdanning for ansatte i PP-tjenesten, der minoritetsfeltet er inkludert. Arbeidet skal følges opp i handlingsplanperioden.

Ansvarlig: KD
Gjennomføring: 2013–2016

.....

TILTAK 5

Kunnskapskonferanse rettet mot ansatte i barnehager, grunnskole og asylmottak

Det skal arrangeres kunnskapskonferanser rettet mot ansatte i barnehager, grunnskoler og ansatte i asylmottak. Konferansene skal ta utgangspunkt i erfaringene til minoritetsrådgiverne og helsesøstre i skolen, integreringsrådgiverne og kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Konferansene skal bidra til bedre forståelse og gi innsikt i metoder og virkemidler for identifisering og håndtering av saker om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Konferansene skal særlig bidra til å styrke forståelsen for forholdet mellom taushetsplikt og opplysningsplikten til barnevernet, som offentlig ansatte er underlagt. Konferansene skal skje i regi av Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, og i samarbeid med Utdanningsdirektoratet, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Helsedirektoratet og Utlendingsdirektoratet.

Ansvarlig: BLD, JD, KD, HOD
Gjennomføring: 2013–2016

.....

bred tilnærming. Det er viktig å involvere lokale myndigheter, lokalt næringsliv og organisasjonsliv i det kriminalitetsforebyggende arbeidet. Politiråd og samordnende lokale rus- og kriminalitetsforebyggende tiltak (SLT) er eksempler på samarbeidsarenaer mellom politi og lokale myndigheter som skal bidra til økt felles kunnskap på tvers av etater og til samordning av forebyggende tiltak. ●

FORELDREVEILEDNINGSPROGRAMMET

Program for foreldreveiledning benyttes av mange kommuner, blant annet helsestasjoner, familiesentre, PP-tjenesten, barnevernstjenesten og barnehager. Formålet er å støtte foreldrene i omsorgs- og oppdragerollen, utvikle omsorgskompetanse og motvirke psykososiale problemer. Programmet ble igangsatt i Norge i 1995. Siden 2006 har Bufdir hatt ansvar for oppfølging av programmet, og det er et mål å gjøre tiltaket mer landsdekkende. En del av tilbudet er integrert i det daglige arbeidet til helsestasjonene, og en annen del er integrert i kursvirksomhet basert på

veiledning i grupper av foreldre. International Child Development Programme (ICDP) er den mest brukte veiledningsmetoden. Det er utarbeidet både basisprogram og program rettet mot ulike målgrupper, herunder foreldre med innvandrerbakgrunn, foreldre med barn med nedsatt funksjonsevne, foreldre i fengsel og fosterforeldre. Per desember 2011 hadde rundt 130 kommuner i Norge fått foreldreveiledningskompetanse med rundt 2 200 sertifiserte veiledere. Av disse hadde om lag 400 personer fått opplæring i minoritetsprogrammet. ICDP-veiledere

Det er viktig at barn og unge selv kan formidle hva som er viktig for deres livsvalg

2.2 Barn og unges medvirkning og frivillige organisasjoners arbeid

Det er viktig at barn og unge selv kan formidle hva som er viktig for deres livsvalg, og gis muligheter til å påvirke innsatsen mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet. Slik kan barn og unge være ressurspersoner inn mot egne miljøer og bidra til sosial mobilisering.

Forebyggende og holdningsskapende arbeid mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse fører til både holdnings- og praksisendringer. Ressurspersoner i ulike frivillige organisasjoner gjør en betydelig innsats for å forebygge og skape endring. Erfaringer fra organisasjonenes arbeid viser blant annet at innsatsen må være bred og rettes over generasjonsgrensene. Frivillige organisasjoner er også brobyggere og formidlere til det offentlige tjenestetilbudet.

TILTAK 6

Årlig nordisk konferanse for ungdom

De nordiske landene står overfor mange av de samme utfordringene med hensyn til sosialisering og inkludering av barn og unge med innvandrerbakgrunn. Gjennom årlige nordiske konferanser vil regjeringen gi ungdommen arena hvor de kan sette temaer knyttet til tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet på dagsorden. Slik kan unge være med på å forme utviklingen på området. Tiltaket har som formål å bidra til engasjement blant nordisk ungdom og skape nettverk på tvers av de nor-

diske landene. Integrerings- og mangfoldsdirektoratet har ansvar for gjennomføring av tiltaket, og skal bygge på sin erfaring med å styrke det nordiske samarbeidet om bekjempelse av tvangsekteskap og æresrelatert vold.

Ansvarlig: BLD

Gjennomføring: 2013–2016

med innvandrerbakgrunn dekker mer enn 25 språk.

Flere kommuner har inkludert foreldreveiledningskurs som en del av heldags-tilbudet til flyktninger som deltar i introduksjonsprogrammet. Veiledningen foregår i foreldregrupper ledet av en veileder med samme språkbakgrunn som foreldrene, samt en veileder med norsk som morsmål. I kursmaterialet inngår blant annet et samtalehefte som er oversatt til 16 språk. Det er behov for å oversette heftet til flere språk. Det er også nødvendig å utdanne flere ICDP-

veiledere med innvandrerbakgrunn og ulik språkkompetanse.

Det er et stort behov for å sette i gang flere kurs tilpasset fedre. Samtidig er det viktig å rekruttere og utdanne flere mannlige veiledere. Foreldre med minoritetsbakgrunn opplever ofte samspillet med ungdom som særlig utfordrende. Det arbeides med å utarbeide egne samtalehefter tilpasset foreldre til ungdommer i alderen 13–18 år. ●

LHBT

Et langsiktig tiltak for å bedre hverdagen til lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LHBT), er opprettelsen av et eget LHBT-senter i Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Senteret har fått og vil få oppgaver med hensyn til å bedre livssituasjonen til også LHBT-personer med innvandrerbakgrunn. LHBT-senteret skal bl.a. arbeide med å skaffe et bedre kunnskapsgrunnlag for tiltak overfor disse målgruppene, både gjennom å samle inn og systematisere eksisterende forskning og gjennom å igangsette ny forskning. LHBT-personer med innvandrerbakgrunn er også

TILTAK 7

Arrangement og kampanje: felles standpunkt mot alvorlige begrensninger av unges frihet

Både jenter og gutter kan oppleve kontroll, i et omfang og med et innhold som gir alvorlige begrensninger for deres livsutfoldelse. Det er viktig å mobilisere ungdom til selv å bekjempe tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og andre begrensninger av unges frihet. I løpet av planperioden skal det stimuleres til arrangementer med forskjellige aktiviteter, som samler barn, unge og foreldre. Tiltaket og har som mål å fremme deltakelse, særlig jenters deltakelse. Aktuelle barne- og ungdomsorganisasjoner skal sikres medvirkning i utvikling og gjennomføring av tiltaket. Arrangementene skal suppleres ved at ressurspersoner i ulike miljøer og organisasjoner inviteres til å være ambassadører for arrangementene. Integrerings- og mangfoldsdirektoratet har ansvar for tiltaket.

Ansvarlig: BLD, KUD
Gjennomføring: 2013–2016

TILTAK 8

Videreføring av frivillige organisasjoners forebyggende og holdningsskapende arbeid

Støtten til frivillige organisasjoners forebyggende og holdningsskapende arbeid mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse videreføres. Tilskuddsordningen forvaltes av Integrerings- og mangfoldsdirektoratet. Tilskuddene kan brukes til å videreføre og utvikle gode metoder for å styrke etablerte nettverk og ressurspersoner i organisasjonenes egne miljøer. Det skal gis støtte til aktiviteter for å forebygge alvorlige begrensninger av unges frihet og fremme deltakelse av barn og unge, og til aktiviteter for gjennomføring av tiltak 7.

I løpet av handlingsplanperioden skal tilskuddsordningen evalueres, og prosjektenes resultater sammenfattes og formidles.

Ansvarlig: BLD, UD
Gjennomføring: 2013–2016

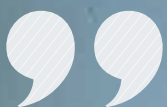
omtalt som ett av flere viktige temaer i de forskningsutlysningene LHBT-senteret har stått for høsten 2011. Det gjelder både et stort levekårsprosjekt om lesbiske, homofile og bifile, og et levekårsprosjekt blant transpersoner og personer med kjønnsidentitetsproblematik. Senteret har også hatt LHBT-personer med innvandrerbakgrunn som et sentralt fokusområde i 2012.

Regjeringen ønsker videre å støtte opp om arbeidet til organisasjoner og enkeltpersoner som jobber for å bedre livssituasjonen til denne målgruppa. Skeiv

Verden Trøndelag og LLH Trøndelag har for eksempel gjennomført et toårig prosjekt, finansiert av IMDi, som omhandler tvangsekteskap i Midt-Norge. En brosjyre som er utviklet gjennom prosjektet er oversatt til ni forskjellige språk. Skeiv Verden gjennomfører tiltaket «Kommunikasjon LHBT i minoritetsperspektiv», som blant annet går ut på å utvikle en nettressurs/webportal om homofili og islam.

Sex og politikk – Foreningen for seksuell og reproduktiv helse og rettigheter har i et par år fått støtte fra Kunnskapsdepartementet til prosjektet Uke Sex, hvor alle

klassetrinn fra 7.–10. får gratis materiale og nettside beregnet på seksualundervisning for disse klassetrinnene. Departementet har også gitt økonomisk støtte til prosjektet Rosa kompetanse skole som har som hovedmål å øke kompetansen om LHBT-gruppene i skolen, gjennom kunnskapsøkning for både undervisningspersonell, skoleledelse, skolehelsetjenesten og elevene selv. ●

Ressurspersoner i ulike frivillige organisasjoner gjør en betydelig innsats for å forebygge og skape endring. Erfaringer fra organisasjonenes arbeid viser blant annet at innsatsen må være bred og rettes over generasjonsgrensene.

03

God offentlig hjelp: Kompetanse og samordning

Offentlige tjenester i alle kommuner skal ha kompetanse til å kunne håndtere saker som omfatter tvangs-ekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet. Bistand til personer i Norge eller i utlandet forutsetter klare rutiner for sakshåndtering og samordning av tjenestetilbudet. Nye tiltak skal styrke det offentliges bistand til unge som får problem under utenlandsopphold, og viderefører de regionale koordinatorstillingene i en tydeligere rolle. Det er fortsatt behov for et målrettet informasjonsarbeid rettet mot hjelpeapparatet, barn, unge og foreldre.

Tiltakene i dette kapittelet rettes inn mot følgende områder:

- Styrket lokal kompetanseheving og samordning
- Informasjonsformidling
- Migrasjon – en forsterket innsats rettet mot saker over landegrensen

I desember 2012, i FNs 67. generalforsamling ble en ny resolusjon vedtatt: «Intensifying global efforts for the elimination of Female Genital Mutilation». Resolusjonen ble fremmet av afrikanske land og ble vedtatt i konsensus. Resolusjonen oppmuntrer til en felles og koordinert tilnærming for å fremme positiv sosial endring på lokalt nivå (community), landnivå, så vel som regionalt og internasjonalt. Resolusjonen er en milepæl siden den ble vedtatt med konsensus og ettersom den ble fremmet av afrikanske land.

3.1 Styrket lokal kompetanseheving og samordning

Politi og barnevern er svært sentrale i saker som omhandler vold, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Politiets rolle for å sørge for den trusselutsattes sikkerhet er grunnleggende for at andre aktører skal kunne gjøre sin del av arbeidet. Lokalt har derfor ofte politiet en koordinerende rolle. Politiet har også en sentral rolle når det gjelder å forhindre og avdekke straffbare forhold.

Prinsippet om likeverdige tjenester for en mangfoldig befolkning innebærer at tvangsekteskap og kjønnslemlestelse også er temaer som barneverntjenesten må ha kunnskap om.

Et likeverdig tjenestetilbud skal styrkes gjennom ordningen med regionale koordinatorene ved Integrerings- og mangfoldsdirektoratets seks regionkontorer. Et godt lokalt tjenestetilbud forutsetter forpliktende samarbeid på regionalt nivå fra Politiet, Barne-, ungdoms- og familieetaten, Krisesenter, Utlendingsdirektoratet, Arbeids- og velferdsforvaltningen, Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, Helsedirektoratet, Fylkesmannen, skoleeiere, samt relevante kompetansmiljøer som Regionale ressursentre om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS). De fem RVTSene har ansvar for å tilby kompetansehevende tiltak, råd og veiledning til offentlige tjenester, og bidrar til å styrke regional kompetanse på volds- og traumefeltet.

TILTAK 9

Styrke, videreføre og sikre vedvarende kompetanseheving i politietaten

Politidirektoratet skal videreføre kompetansehevende tiltak i politidistrikter og særorgan. Rutiner som sørger for at kunnskapen oppdateres og at nytilsatte i relevante stillingskategorier får nødvendig opplæring, videreføres og videreutvikles. Kompetansegruppen mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse skal videreføres. Det tas sikte på å inkludere temaet æresrelatert vold i undervisningen i grunn- og videreutdanningen ved Politihøgskolen.

Ansvarlig: JD
Gjennomføring: 2013–2016

TILTAK 10

Kompetanseheving for barneverntjenesten om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet har utarbeidet en veileder for barnevernet om tvangsekteskap og æresrelatert vold. Kjønnslemlestelse som overgrep stiller særlige krav til kunnskap og kompetanse for barneverntjenesten med hensyn til forebygging og avverging. Samarbeid med politiet er viktig i disse sakene og krever en tydelig rollefordeling. NKVTS har utviklet en veiviser om kjønnslemlestelse.

I kompetanseheving av kommunalt og statlig barnevern, skal relevant informasjons- og veiledningsmaterieell om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse formidles. Materieellet skal også formidles i relevante fagutdanninger, jf. tiltak 2.

Et likeverdig tjenestetilbud skal styrkes gjennom ordningen med regionale koordinatorene ved Integrerings- og mangfoldsdirektoratets seks regionkontorer.

Dette skal bidra til bedre fenomenforståelse, økt handlingskompetanse og gi metodiske verktøy til bruk i arbeidet med enkeltsaker.

Ansvarlig: BLD
Gjennomføring: 2013–2016

TILTAK 11

Styrket lokal forankring gjennom regionale koordinatorene

Integrerings- og mangfoldsdirektoratets regionale koordinatorene skal bidra til å styrke, samordne og forankre den regionale og lokale innsatsen mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet, gjennom tverrfaglige regionale kompetansenettverk. Arbeidet til de regionale koordinatorene skal skje i samarbeid med Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Kompetanseheving i regionene skal blant annet bygge på erfaringer fra de treårige kommunale prosjektene i Drammen, Stavanger, Skien, Trondheim og Kristiansand. De regionale koordinatorene skal samarbeide med RVTS-ene, og bygge på arbeidet til

eksisterende lokale nettverk og samlinger. Det skal etableres forpliktende samarbeid lokalt. Tiltaket skal videre ses i sammenheng med tiltak om utarbeidelse av kommunale handlingsplaner mot vold i nære relasjoner.

Det forutsettes forpliktende samarbeid på regionalt nivå fra Politiet, Barne-, ungdoms- og familieetaten, Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, Helsedirektoratet, Krisesenter, Familievernet, Utlendingsdirektoratet, Arbeids- og velferdsforvaltningen, Fylkesmannen, skoleeiere, samt relevante kompetansemiljøer som Regionale ressursentre om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS).

Ansvarlig: BLD, JD, AD, KD, HOD
Gjennomføring: 2013–2016

PSYKISK HELSE

De fysiske tegnene på mishandling – blåmerker etter slag, sår, hevelser og brudd, eller kjønnslemlestelse – er synlige. Behandlingstilbudene eksisterer og blir brukt. Men den psykiske og sosiale påkjenningen unge utsettes for, kan være vanskeligere å oppdage.

Å leve i frykt for et uønsket ekteskap, å rømme eller bryte ut av et tvangsekteskap kan føre til utstøtelse, trusler og ulike former for press og psykisk vold. Psykisk vold kan foregå over flere år med alvorlige konsekvenser for den som utsettes. Overgrep og voldtekt i forbin-

delse med tvangsekteskap er psykisk belastende for de som utsettes. Symptomer kan inkludere apati og handlingslammelse, søvnforstyrrelser, sterk uro, konsentrasjonsproblemer, skolefravall og dårlige skoleprestasjoner.

De som utsettes for ekstremt smertefulle overgrep, som kjønnslemlestelse, kan, i tillegg til fysiske problemer, rammes av alvorlige psykiske ettervirkninger.

De som er utsatt for traumer forbundet med tvangsekteskap eller kjønnslemlestelse har behov for og rett til bistand

fra de samme tjenestene som andre voldsutsatte, det vil si barnevern, krisesenter, Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk (BUP), distriktspsykiatrisk senter (DPS), familievernet m.fl. ●

FAMILIEVERNET

Familieverntjenesten gir tilbud om rådgivning og behandling ved problemer, konflikter eller kriser i familien. Familievernet foretar også mekling i forbindelse med separasjon eller rettstvist om foreldreansvar, samvær eller bosted for barn. Tjenesten er et lavterskeltilbud, det vil si at det er gratis og

Sentrale hjelpetilbud

Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse videreføres i ordinær drift og har en sentral og landsdekkende rolle for kompetanseheving og samordning i offentlig regi.

I dag består kompetanseteamet av representanter fra Barne- ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir), Politidirektoratet (POD), Utlendingsdirektoratet (UDI), Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi), Arbeids- og velferdsdirektoratet (Avdir), og Helsedirektoratet. Kompetanseteamet er kontaktpunkt for Utenriksdepartementet (UD) i saker som gjelder retur fra utlandet, og koordineringen med berørte etater i Norge. Både UD og Utdanningsdirektoratet har faste kontaktpersoner for teamet.

Botilbud i regi av barnevernet til unge under 18 år som enten står i fare for eller er blitt tvangsgiftet, eller som er utsatt for annen æresrelatert vold, er på plass over hele landet. Botilbudet omfatter plassering i barnevernsinstitusjoner, beredskapshjem eller statlige familiehjem (fosterhjem). Botilbudet skal gi den unge hjelp og støtte, inkludert nødvendig beskyttelse.

Likeledes er det etablert **nasjonalt bo- og støtte-tilbud til unge over 18 år**. Tilbudet eksisterer i dag

i kommuner spredt over landet i form av kollektiv og enkelt leiligheter.

Det er kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse som har ansvaret for å koordinere inntak til boligene etter fastsatte kriterier, mens den enkelte kommune har ansvar for oppfølgingen av de unge.

Gjennom et tilbud til unge i krise gir blant annet SEIF og Røde Kors-telefonen om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse gir hjelp til unge i akutte situasjoner. I forbindelse med bo- og støttetilbudene for unge over 18 år er det etablert en samarbeidsmodell mellom myndigheter og frivillige organisasjoner.

Organisasjoner som driver **lavterskeltilbud til ungdom** som opplever å bli presset til å gifte seg mot sin vilje, kan søke om midler til virksomheten. Midler til dette formålet for 2013 vil bli utlyst.

Hvordan informasjon blir formidlet er vesentlig for at det skal ha ønsket effekt. Det er særlig behov for å vurdere hvordan og hvor informasjon om kjønnslemlestelse blir formidlet, og iverksette eventuelle tiltak.

3.2 Informasjon

Det er utviklet mye relevant og tilrettelagt informasjon om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. For å lykkes med forebygging og holdningsendring av tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, er det fortsatt behov for målrettet informa-

sjon til målgruppene. Hvordan informasjon blir formidlet er vesentlig for at det skal ha ønsket effekt. Det er særlig behov for å vurdere hvordan og hvor informasjon om kjønnslemlestelse blir formidlet, og iverksette eventuelle tiltak.

TILTAK 12

Informasjonstelefon om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse

Ungdom skal ha en tilgjengelig telefontjeneste hvor de kan henvende seg for informasjon og veiledning om situasjoner der tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og æresrelatert vold forekommer. Midler til dette formålet vil bli utlyst i 2013. Videreføring av telefontjenesten skal vurderes i løpet av handlingsplanperioden.

Ansvarlig: BLD
Gjennomføring: 2013 – 2016

.....

TILTAK 13

Videreutvikling av Tvangsekteskap.no

Nettstedet tvangsekteskap.no skal videreutvikles og utvides til å inneholde læringsmoduler og relevant informasjon. Nettstedet skal driftes av Integrerings- og mangfoldsdirektoratet.

Ansvarlig: BLD
Gjennomføring: 2013

.....

krever ingen henvisning. Virksomheten er regulert i lov om familievernkontorer (1997).

Familievernet har kompetanse og erfaring i arbeid med saker med vold i nære relasjoner. Gjennom det tidligere «Brobyggerprosjektet» er det også utviklet kompetanse om tvangsekteskap og æresrelatert vold. Kompetansen er i perioden 2010–2012 viderefremmet gjennom en omfattende opplæring hvor minst to familievernkontorer i hver region har deltatt. Disse kontorene er ressurskontorer på dette området i sin region. Tjenesten inngår i støttetilbudet

knyttet til botilbudene for unge utsatt for tvangsekteskap. Erfaringene viser at den faglige tilnærmingen også er relevant i det øvrige arbeidet. Kunnskap om vold og traumer er nyttig i alle saker med vold, uavhengig av etnisk bakgrunn. Kulturforståelse er nyttig i alle typer saker hvor personene har innvandringsbakgrunn.

Regnbueprosjektet er et prosjekt som har hatt som mål å forebygge uønskede og vanskelige konflikter i minoritetsfamilier og at ansatte i familieverntjenestene skulle kunne øke sin kunnskap, forståelse og kompetanse i møte med

familier med en annen kulturbakgrunn enn den norske. Prosjektet har vært vellykket. Erfaringene fra Regnbueprosjektet i familieverntjenestene skal spres og tas i bruk som holdningsskapende tiltak overfor innvandrere i familieverntjenestenes arbeid med å forebygge tvangsekteskap og annen vold i nære relasjoner. ●

Mer informasjon:
<http://www.bufetat.no/familievernkontor/>

Kjønnslemlestelse – tilgjengelige helsetilbud

Kjønnslemlestelse av jenter og kvinner er et alvorlig overgrep som kan få store helsemessige og sosiale konsekvenser for de som rammes. Å hindre overgrep er målet for regjeringens arbeid mot kjønnslemlestelse. Samtidig er det viktig at jenter og kvinner som har vært utsatt for kjønnslemlestelse, får riktig og god behandling. Regjeringen vil utarbeide en strategi i 2013 om innvandreres helse for å møte behovene i helse- og omsorgssektoren. Regjeringen vil også legge fram en Melding til Stortinget om folkehelse i 2013. Meldingen skal blant annet omtale innvandreres særskilte utfordringer.

Tilgjengelige helsetilbud i forbindelse med kjønnslemlestelse favner bredt. Arbeidet følges opp av det ordinære apparatet i både den kommunale helse- og omsorgstjenesten og i spesialisthelsetjenesten.

I Norge tilbys gjenåpning til alle kjønnslemlestedede kvinner som ber om det. Tilbudet er gratis og gis av gynekologiske klinikker flere steder i landet, uten foregående henvisning fra fastlege. Norsk lov forbyr gjensyning etter fødsel. I 2004 ble det opprettet et lavterskeltilbud ved Gynekologisk poliklinikk ved Oslo universitetssykehus for kvinner med senskade etter kjønnslemlestelse.

Gjennom regjeringens langsiktige arbeid mot kjønnslemlestelse er det forebyggende arbeidet innenfor helsesektoren blitt styrket. Forebygging av kjønnslemlestelse og oppfølging av jenter og kvinner som er kjønnslemlestet, er implementert i det ordinære arbeidet ved helsestasjons- og skolehelsetjenesten, og er omtalt i veilederen for kommunens helsefremmende og forebyggende arbeid.

Helsemyndighetene har etablert ordninger for å ivareta og utvikle særskilt kompetanse på psykososial oppfølging etter vold og traumer, herunder kjønnslemlestelse. Kompetansetiltak og særskilt veiledning følges opp i ordinære strukturer i helse- tjenesten.

I 2009 ble tilbud om samtale og frivillig underlivsundersøkelse introdusert. Tilbudet gis til jenter og kvinner fra områder hvor 30 prosent eller flere av innbyggerne praktiserer kjønnslemlestelse, basert på tall fra Verdens helseorganisasjon (WHO). Tilbudet skal gis til jenter og kvinner ved ankomst, deretter til jenter ved skolestart, i 5. klasse og i seksualundervisningen på ungdomsskoletrinnet. Underlivsundersøkelsen skal foretas på grunnlag av gyldig samtykke fra pasienten selv eller fra den med rett til å samtykke på vegne av pasienten. Helse- og omsorgsdepartementet utarbeidet en veileder i forbindelse med tilbudet: *Helse- og omsorgsdepartementet, Rundskriv I-5/2009: Forebygging av kjønnslemlestelse. Tilbud om samtale og frivillige underlivsundersøkelser til jenter/kvinner med innvandringsbakgrunn.*

I 2012 gjennomgikk og vurderte Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress erfaringer fra tilbudet. De fant blant annet at helsepersonell oppfattet samtalerne som forebyggende, og at tiltaket fanget opp personer som tidligere ikke hadde fått informasjon om forbudet mot kjønnslemlestelse i Norge. De fant også motstand mot tiltaket innenfor helsetjenestene. Tilbudet om underlivsundersøkelser hadde vært brukt i svært liten grad (6 av 200 benyttet tilbudet).

Integreringsrådgivernes arbeid skal i større grad gjøres kjent for kommuner og offentlige etater.

TILTAK 14

Tverretattlig informasjonsmateriell om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet får i oppdrag å lede et nettverk for informasjonsmateriell om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, i samarbeid med Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, Helsedirektoratet, Utlendingsdirektoratet, Politidirektoratet, Arbeids- og velferdsdirektoratet og Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Nettverket skal utarbeide og årlig oppdatere en oversikt over informasjonsmateriell fra etatene. Nettverket skal også vurdere behov for oppdatering eller utarbeidelse av nytt materiell, som skal være lett tilgjengelig og tilpasset målgruppene. Frivillige organisasjoner kan involveres i vurderingene av behov for materiell.

Oppdraget inkluderer å gjøre informasjonsmaterialet godt kjent for målgruppene. Den enkelte etat har ansvar for å oppdatere og utvikle informasjonsmateriell rettet mot sine målgrupper. Felles informasjonsmateriell som utvikles kan benyttes i den enkelte etats informasjonsarbeid. Nettverket skal særlig vurdere formidling av informasjon om kjønnslemlestelse, og identifisere tiltak for å sikre målrettet informasjonsformidling.

Ansvarlig: BLD, HOD, JD og AD

Gjennomføring: 2013–2016

NORGES INTERNASJONALE INNSATS

Norge har hatt høy politisk profil når det gjelder kjønnslemlestelse. I 2003 ble Plan for Regjeringens internasjonale arbeid mot kjønnslemlestelse av jenter (2003–2010) lansert. Planen er ambisiøs, med en rekke forslag til innsatsområder. Hovedområdene var forebygging og sosial mobilisering, rehabilitering og kompetanseheving. Så langt har den norske støtten i all hovedsak gått til forebygging og sosial mobilisering. Planen ble forlenget fram til 2013, som en del av handlingsplanen for kvinner, rettigheter og likestilling. Innsatsen for kvinner og likestilling har bidratt til at

flere tiltak mot kjønnslemlestelse er gitt støtte både globalt og på landnivå. Norad har fulgt opp planen ved at Norske frivillige organisasjoner med innsats i land hvor kjønnslemlestelse praktiseres inkluderer tiltak mot kjønnslemlestelse. Videre har Norad initiert en kartlegging av all forskning om negative helseeffekter som følge av kjønnslemlestelse. Norsk støtte til bekjempelse av kjønnslemlestelse er hovedsakelig kanalisert gjennom FN, deriblant FNs fond mot kjønnslemlestelse (UNFPA og UNICEF). Innsatsen har resultert i nedgang blant annet i Etiopia, Eritrea, Kenya og Tanzania.

Norge arbeider også for at innsatsen mot tvangsekteskap, holdes høyt på agendaen i multilaterale fora som FNs Menneskerettighetsråd, FNs kvinnekommisjon, FNs Barnekommisjon og FNs Generalforsamling.

Norske borgere eller andre personer med lovlig opphold i Norge, som er utsatt for eller trues med tvangsekteskap eller kjønnslemlestelse i utlandet, vil kunne få konsulær hjelp og praktisk bistand av norske utenriksstasjoner. Utenriktjenesten vil også kunne bistå norske myndigheter og organisasjoner

3.3 Migrasjon – en forsterket innsats rettet mot saker over landegrensen

Når norske statsborgere eller personer med opphold i Norge utstettes for tvangsekteskap eller kjønnslemlestelse, befinner den utsatte seg som oftest i utlandet, fortrinnsvis i foreldrenes opprinnelsesland. Dette er ofte kompliserte saker som krever en bred tilnærming og samarbeid mellom ulike norske etater

på tvers av landegrensene. Klare retningslinjer gjør det lettere å yte bistand i saker som oppstår når den utsatte er i utlandet. Integreringsrådgivernes arbeid skal i større grad gjøres kjent for kommuner og offentlige etater, og slik bidra til en god resursutnyttelse av ordningen.

TILTAK 15

Klargjøring av retningslinjer og rutiner for saker som starter i utlandet

Det skal utarbeides tydelige retningslinjer og rutiner for å sikre at personer som er utsatt for eller står i fare for å bli utsatt for tvangsekteskap, kjønnslemlestelse eller som er etterlatt i utlandet, sikres den hjelp de har krav på ved retur til Norge. Dette vil bedre samhandling og informasjonstveksling med utenriksstasjonen og hjemlige myndigheter.

Ansvarlig: BLD, JD, UD
Gjennomføring: 2013–2014

TILTAK 16

Integreringsrådgivernes kunnskapsrapportering skal systematiseres

Integreringsrådgiverne på utenriksstasjonene skal formidle sin kunnskap gjennom Integrerings- og mangfoldsdirektoratets elektroniske nyhetsbrev til kommunene og gjennom rapportering til offentlige etater i Norge. Denne kunnskapen skal bidra til økt bevissthet om integreringsrådgivernes arbeid, styrke hjelpeapparatets kompetanse og bidra til innsikt av betydning for migrasjons- og integreringspolitikken i Norge. I løpet av planperioden skal ordningen med integreringsrådgiverne på utenriksstasjonene evalueres. Med bakgrunn i den vurderingen skal det tas stilling til om ordningen videreføres og eventuelt i hvilken form.

Ansvarlig: BLD, UD
Gjennomføring: 2013–2016

med informasjon og bistand i konkrete saker. Ordningen med integreringsrådgivere på norske utenriksstasjoner skal bidra til styrket innsats mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, herunder arbeidet med saker som omhandler personer som er etterlatt i utlandet. ●

NAV

Ved søknader om sosiale tjenester skal Nav-kontoret være særlig oppmerksom på situasjonen og behovene til barn og unge i familien. Dersom saksbehandler har grunn til å tro at barn i en familie som oppsøker Nav-kontoret utsettes for

alvorlig omsorgssvikt, skal det meldes fra til barnevernet. Dette fremgår av lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen § 45. Tegn på at eldre utøver ekstrem kontroll, og bruker tvang og trusler vil være grunnlag for å vurdere slik melding.

Videre skal Nav-kontoret være oppmerksom på særlige behov hos personer som søker tjenester i forbindelse med at de frykter tvangsekteskap eller ønsker å bryte ut av et tvangsekteskap. Personer som har flyttet fra ektefelle etter tvangsekteskap vurderes som enslige ved

behandling av søknad om økonomisk stønad. Utgifter i forbindelse med flytting kan også måtte vurderes annerledes enn ordinære flytteutgifter dersom en person flytter for å komme unna et tvangsekteskap. ●

Mer informasjon:

se rundskriv fra Arbeids- og velferdsdirektoratet – Hovednummer 35–2012.

04

Forskning og metodeutvikling

Arbeidet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet skal være målrettet, effektiv og kunnskapsbasert. Forskning, praksis og kunnskap som er utviklet i løpet av de siste årene, skal legges til grunn for videre utvikling av praksis. Det videre kunnskapsbehovet skal identifiseres og nedfelles i en strategi for forskning og kunnskapsutvikling i handlingsplansperioden.

Det har vist seg vanskelig både å skaffe pålitelige oversikter over, og å etablere rutiner for systematisk registrering av forekomsten av kjønnslemlestelse og tvangsekteskap. Derfor er det særlig viktig å ha en kritisk tilnærming til tiltak og bruk av ressurser på feltet, og at arbeidet med handlingsplanen følges opp og evalueres.

Arbeidet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet skal være målrettet, effektiv og kunnskapsbasert.

TILTAK 17

Kunnskapsoppsummering og strategi for kunnskapsutvikling

Det skal lages en kunnskapsoppsummering som skal danne grunnlag for en strategi for forskning og kunnskapsutvikling i handlingsplansperioden.

Kunnskap skal formidles gjennom de etablerte systemene for kompetanseheving i tjenestene, og gjennom aktører som har et særskilt ansvar for kunnskapsformidling og kompetanseheving, som regionale koordinatorene, RVTSene, Kompetansteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, NKVTS m.fl. Formidling skal også skje gjennom relevante informasjonskanaler.

Ansvarlig: BLD
Gjennomføring: 2013

.....

TILTAK 18

Videreføre den nasjonale kompetansefunksjonen rettet mot kjønnslemlestelse etablert ved NKVTS

NKVTS sitt arbeid som nasjonal kompetansefunksjon på kjønnslemlestelse videreføres med de oppgavene som er spesifisert i årlige oppdragsbrev.

Ansvarlig: BLD
Gjennomføring: 2013–2016

TILTAK 19

Det skal foretas en vurdering av hvordan man best kan nå aktuelle grupper med god og korrekt informasjon i arbeidet mot kjønnslemlestelse

Det skal vurderes hvordan man best kan nå aktuelle grupper med god og korrekt informasjon om det norske regelverket, helsefarene ved kjønnslemlestelse, og tilbud om støtte og behandling. Kunnskap og erfaringer fra tidligere arbeid skal legges til grunn for vurderingene.

Ansvarlig: BLD, HOD
Gjennomføring: 2013–2014

.....

TILTAK 20

Mer kunnskap om tvangsekteskap og personer med utviklingshemming

For å forhindre tvangsgifte av personer med utviklingshemming skal Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet innhente kunnskap om tvangsgifte av personer med utviklingshemming og foreslå relevante tiltak. I dette arbeidet skal de samarbeide med kompetanseteamet, Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, Helsedirektoratet, Utdanningsdirektoratet, Arbeids- og velferdsdirektoratet og aktuelle interesseorganisasjoner på fagområdene kjønn, etnisitet og funksjonsevne.

Ansvarlig: BLD, HOD, AD, KD

Gjennomføring: 2013–2016

TILTAK 21

Kartlegging av miljøterapeutisk arbeid i bo- og støttetilbudene

En kartlegging av det miljøterapeutiske arbeidet er en hovedanbefaling i evalueringer av kommunenes arbeid med bo- og støttetilbudet for unge over 18 år. En slik studie vil dokumentere opparbeidet erfaring og kunnskap. Studien vil være et viktig grunnlag for videreutvikling av tilbudet og vil kunne benyttes i kompetanseheving, både for ansatte i botilbudene og det øvrige tjenesteapparatet.

Det skal gjennomføres en studie med fokus på hvilke behov berørte unge har for oppfølging i ulike faser, og hvilke metodiske tilnærminger som bør benyttes. Studien skal også undersøke brukernes erfaringer og hvordan det går med dem i ettertid.

Ansvarlig: BLD

Gjennomføring: 2014–2015

TILTAK 22

Evalueringsplan

For å kunne trekke erfaring fra arbeidet som gjøres på feltene, skal handlingsplanen følgeevalueres. Det skal fremlegges årlige rapporter, og sluttevalueringen skal være tilgjengelig ved handlingsplanens avslutning i 2016.

Evalueringen skal inkludere en kartlegging av tjenestenes arbeid på feltet for å følge med på utviklingen, og få bedre kunnskap om arbeidet innad i tjenestene.

Ansvarlig: BLD, AD, HOD, JD, KD, KUD og UD

Gjennomføring: 2013–2016

Det videre kunnskapsbehovet skal identifiseres og nedfelles i en strategi for forskning og kunnskapsutvikling i handlingsplansperioden.

05

Oppsummering av tidligere handlingsplaner

Den mangeårige innsatsen mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse har ført til at mange tiltak i tidligere handlingsplaner er blitt gjennomført, og at flere av disse følges opp som en del av tjenestenes ordinære arbeid.

Oversikten over tiltakene i tidligere handlingsplaner mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse for perioden 2008–2012, viser hvordan tiltakene er blitt fulgt opp.

Tiltak i handlingsplanene for 2012

Handlingsplaner mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse 2012

Fellestiltak

1. Videreføre årlige tverrfaglige regionale nettverksamlinger (BLD, AD, HOD, JD og KD)
● Videreføres 2013–2016, jf. tiltak 11
2. Styrke og videreutvikle Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (BLD, AD, HOD, JD, KD og UD)
● Videreføres i ordinær drift
3. Videreføre ordningen med minoritetsrådgivere (BLD, KD)
● Videreføres 2013–2016, jf. tiltak 1
4. Videreføre ordningen med integreringsrådgivere på utenriksstasjoner (BLD, UD, JD)
● Videreføres 2013–2016, jf. tiltak 16
5. Videreføre den økonomiske støtten til frivillige organisasjoners forebyggende og holdningsskapende arbeid (BLD)
● Videreføres 2013–2016, jf. tiltak 8
6. Styrke og videreføre kompetansehevingen i politidistriktene (JD)
● Videreføres 2013–2016, jf. tiltak 9
7. Involvere trossamfunnene i arbeidet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (KUD)
● Videreføres i ordinær drift

8. Bevisstgjøre deltakere i norskopplæringen om vold i nære relasjoner, herunder tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (BLD)
● Videreføres i ordinær drift
9. Videreføre nettbasert spørsmåls- og svartjeneste med tilrettelagt informasjon til ungdom ved ung.no (BLD)
● Videreføres i ordinær drift
10. Ressursmaterieell om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse til bruk for elever og lærere (KD)
● Videreføres 2013–2016, jf. tiltak 2

Tiltak mot tvangsekteskap

11. Videreføre lokale samarbeidsprosjekter i regionene (BLD, JD)
● Videreføres i ordinær drift
12. Videreutvikle nettstedet tvangsekteskap.no (BLD)
● Videreføres 2013–2016, jf. 13
13. Ha oversikt over informasjonsmaterieell tilpasset ulike målgrupper (BLD)
● Videreføres 2013–2016, jf. tiltak 14
14. Styrke familievernets kompetanse og innsats i tvangsekteskapsaker (BLD)
● Videreføres i ordinær drift
15. Videreføre bo- og støttetilbudet til unge under 18 år (BLD)
● Videreføres i ordinær drift

Tiltak i handlingsplanene for 2012 har følgende kategorier:

- Videreføres som tiltak 2013–2016 . . . . . Tiltak som er videreført i denne handlingsplanen
- Videreføres i ordinær drift . . . . . Tiltak som er iverksatt og som går i ordinær drift/følges opp som en del av tjenestenes ordinære arbeid
- Gjennomført . . . . . tiltak som er gjennomført, og ikke fortsetter i ordinær drift

16. Videreføre bo- og støttetilbudet til unge over 18 år (BLD) ● Videreføres i ordinær drift 17. Videreføre støtte til lavterskeltilbud til ungdom i krise (BLD) ● Videreføres i ordinær drift 18. Heve kompetansen i utenriksstjenesten (UD, BLD) ● Videreføres i ordinær drift 19. Utvikle samarbeid mellom myndigheter og organisasjoner i Norge og i foreldrenes opprinnelsesland (UD) ● Videreføres i ordinær drift 20. Ta opp tvangsekteskap i politiske samtaler med andre land (UD, BLD) ● Videreføres i ordinær drift 21. Videreføre styrkingen av nordisk samarbeid (BLD, AD, UD, HOD, JD og KD) ● Gjennomført	24. Videreføre informasjonstelefonen om kjønnslemlestelse (BLD) ● Videreføres 2013–2016, jf. tiltak 12 25. Ta opp kjønnslemlestelse i politiske samtaler med andre land (UD) ● Videreføres i ordinær drift 26. Informasjon om det norske lovverket mot kjønnslemlestelse skal formidles til myndigheter i relevante land (UD, HOD) ● Videreføres i ordinær drift 27. Formidle erfaringer og resultater fra internasjonalt arbeid mot kjønnslemlestelse (UD) ● Videreføres i ordinær drift

---

Tiltak mot kjønnslemlestelse

---

22. Videreføre den nasjonale kompetansefunksjonen rettet mot kjønnslemlestelse, etablert ved NKVTS (BLD, HOD og JD)
● Videreføres 2013–2016, jf. tiltak 18
23. Videreføre kompetansehevende tiltak rettet mot den kommunale barnevernstjenesten (BLD)
● Gjennomført

Tiltak i handlingsplanene for 2008–2011

Handlingsplan mot tvangsekteskap 2008–2011

Lovverket mot tvangsekteskap skal håndheves effektivt

- Tiltak 1 Styrke kompetanse og organisering i politidistriktene (JD)
● Iverksatt
- Tiltak 2 Oppdatere håndbok for familievoldscoordinatorer (JD)
● Gjennomført
- Tiltak 3 Etablere en sentral kompetansegruppe i politiet (JD)
● Iverksatt

Tvangsekteskap skal forebygges

- Tiltak 4 Etablere ordning med minoritetsrådgivere ved videregående skoler (AID)
● Iverksatt
- Tiltak 5 Utvikle ressursmaterieell om tvangsekteskap til bruk for elever og lærere (KD)
● Iverksatt
- Tiltak 6 Styrke den sosialpedagogiske rådgivningstjenesten i skolen (KD)
● Gjennomført
- Tiltak 7 Bruke foreldrenettverk (KD)
● Gjennomført
- Tiltak 8 Bidra til at kommunene har gode rutiner for oppfølging når elever uteblir etter skoleferien (KD)
● Gjennomført
- Tiltak 9 Oppdatere informasjonsmaterieell tilpasset ulike målgrupper (BLD)
● Iverksatt
- Tiltak 10 Etablere kampanjeside og spørsmål og svartjeneste (BLD)

● Iverksatt

- Tiltak 11 Bevisstgjøre deltakere i norskopplæringen om tvangsekteskap (AID)

● Iverksatt

- Tiltak 12 Bruke foreldreveilederprogrammet aktivt i arbeidet mot tvangsekteskap (BLD)

● Iverksatt

- Tiltak 13 Etablere nettverk av ressurspersoner (BLD)

● Kansellert/ikke gjennomført

- Tiltak 14 Bistå unge som ønsker hjelp for å unngå brudd med familien (BLD)

● Iverksatt

- Tiltak 15 Involvere trossamfunnene i arbeidet mot tvangsekteskap (KKD)

● Iverksatt

- Tiltak 16 Inkludere informasjon om tvangsekteskap i opplæringsprogram for forstandere (KKD)

● Kansellert/ikke gjennomført

- Tiltak 17 Øke støtten til frivillige organisasjoners holdningsskapende arbeid (AID)

● Iverksatt

- Tiltak 18 Etablere jente- og gutteklubber (BLD)

● Gjennomført

Kompetanse og samarbeid skal styrkes

- Tiltak 19 Styrke og videreføre Kompetanseteam mot tvangsekteskap (AID)

● Iverksatt

- Tiltak 20 Styrke de regionale ressursentrenes kompetanse på tvangsekteskap (BLD)

● Iverksatt

- Tiltak 21 Utarbeide veiledere og gi opplæring til hjelpeapparatet (BLD)

- Gjennomført ..... tiltak som er gjennomført, og ikke fortsetter i ordinær drift
- Iverksatt ..... tiltak som er iverksatt og som er videreført i ordinær drift eller som tiltak i 2012
- Kansellert/ikke gjennomført ..... tiltak som ikke er blitt gjennomført

- *Gjennomført*
- Tiltak 22 Bidra til at helsetjenesten følger opp tvangsekteskapsaker (HOD)
  - *Iverksatt*
- Tiltak 23 Etablere lokale samarbeidsprosjekter i regionene (BLD)
  - *Iverksatt*
- Tiltak 24 Etablere årlige nettverkssamlinger (BLD)
  - *Iverksatt*
- Tiltak 25 Heve kompetansen i folkeregistrene (BLD)
  - *Gjennomført*

Hjelpetiltakene skal være gode og tilgjengelige

- Tiltak 26 Utrede kvaliteten i dagens bo- og behandlingstilbud (BLD)
  - *Gjennomført*
- Tiltak 27 Etablere ytterligere botilbud til unge over 18 år (BLD)
  - *Iverksatt*
- Tiltak 28 Etablere ytterligere botilbud til unge under 18 år (BLD)
  - *Iverksatt*
- Tiltak 29 Videreføre støtte til å hjelpe ungdom i krise (BLD)
  - *Iverksatt*
- Tiltak 30 Styrke familievernet for å øke innsatsen i behandling og rådgivning i tvangsekteskapsaker (BLD)
  - *Iverksatt*

Internasjonal innsats og samarbeid skal styrkes

- Tiltak 31 Opprette integreringsattachéstillinger (AID)
  - *Iverksatt*
- Tiltak 32 Bedre rutinene for håndtering av tvangsekteskapsaker (UD)
  - *Iverksatt*

- Tiltak 33 Heve kompetansen i utenrikstjenesten (UD)
  - *Iverksatt*
- Tiltak 34 Videreføre ordningen med refusjon av utgifter til hjemsendelse ved tvangsgifte (BLD)
  - *Iverksatt*
- Tiltak 35 Utvikle samarbeid mellom myndigheter og organisasjoner i Norge og i foreldrenes opprinnelsesland (UD)
  - *Iverksatt*
- Tiltak 36 Ta opp tvangsekteskap i politiske samtaler med andre land (UD)
  - *Iverksatt*
- Tiltak 37 Styrke nordisk samarbeid (BLD)
  - *Iverksatt*
- Tiltak 38 Bidra til europeisk samarbeid (AID)
  - *Gjennomført*

Kunnskap og forskning skal styrkes

- Tiltak 39 Styrke forskning og evaluering (BLD)
  - *Gjennomført*
- Tiltak 40 Etablere rutiner for systematisk registrering av tvangsekteskapsaker (BLD)
  - *Iverksatt*

Handlingsplan mot kjønnslemlestelse 2008–2011

Effektiv håndheving av lovverk

1. Utarbeide en veileder om aktuelt regelverk, roller og ansvar knyttet til kjønnslemlestelse (BLD)
  - *Gjennomført*
2. Utrede endring av reglene om foreldelsesfrist (JD)

Tiltak i handlingsplanene for 2008–2011

● Gjennomført

3. Utarbeide retningslinjer for å inndra pass ved mistanke om utreise for å utføre kjønnslemlestelse (JD)

● Gjennomført

4. Utlendingsforvaltningens tiltak mot kjønnslemlestelse (AID)

● Iverksatt

Økt kompetanse- og kunnskapsformidling

5. Etablere en nasjonal kompetansefunksjon rettet mot kjønnslemlestelse (BLD)

● Iverksatt

6. Kartlegge hvem som jobber med kjønnslemlestelse og deres kompetansebehov (BLD)

● Gjennomført

7. Gjennomføre tverrfaglige regionale nettverks- og erfaringsutvekslingsamlinger (BLD)

● Iverksatt

8. Kartlegge omfanget av saker og kompetansebehov i det kommunale barnevernet knyttet til kjønnslemlestelse (BLD)

● Gjennomført (slått sammen med nr. 6)

9. Utarbeide et opplæringsprogram for kompetanseheving av ansatte i barnevernstjenesten (BLD)

● Gjennomført

10. Kjønnslemlestelse som tema i foreldreveiledningsprogrammet (BLD)

● Iverksatt

11. Utrede rutiner for systematisk registrering av kjønnslemlestelsessaker (BLD og HOD)

● Iverksatt

12. Inkludere informasjon om kjønnslemlestelse i opplæringsprogrammet for nye forstandere (KKD)

● Kansellert/ikke gjennomført

13. Utvikle ressursmateriell om kjønnslemlestelse til bruk for elever og lærere (KD)

● Iverksatt

14. Styrke den sosialpedagogiske rådgivningstjenesten i skolen (KD)

● Gjennomført

15. Bruke foreldrenettverk i skolen (KD)

● Gjennomført

16. Kompetanseheving av helsepersonell (HOD)

● Iverksatt

17. Styrke kompetanse og organisering i politidistriktene (JD)

● Gjennomført

18. Bevisstgjøring av nyankomne innvandrere om kjønnslemlestelse og konsekvensene (AID)

● Iverksatt

Forebygging og holdningsskapende arbeid i berørte miljøer

19. Opprettelse og drift av en nasjonal rådgivingsgruppe (BLD)

● Iverksatt

20. Gi økonomisk støtte til frivillige organisasjoners forebyggende og holdningsskapende arbeid mot kjønnslemlestelse (BLD)

● Iverksatt

21. Involvere trossamfunnene i arbeidet mot kjønnslemlestelse (KKD)

● Iverksatt

22. Helsestasjons- og skolehelsetjenesten skal rette sitt informasjonsarbeid mot ungdom, kvinner, menn og foreldre i de berørte gruppene (HOD)

● Gjennomført

23. Videreføre og styrke arbeidet mot kjønnslemlestelse i ressursgruppene i de fem helseregionene (HOD)

● Iverksatt

24. Opprette informasjons- og kompetansetelefon mot kjønnslemlestelse (BLD)

- Gjennomført ..... tiltak som er gjennomført, og ikke fortsetter i ordinær drift
- Iverksatt ..... tiltak som er iverksatt og som er videreført i ordinær drift eller som tiltak i 2012
- Kansellert/ikke gjennomført ..... tiltak som ikke er blitt gjennomført

- *Iverksatt*
- 25. Videreutvikle informasjonsmaterieil om kjønnslemlestelse (BLD)
  - *Iverksatt*
- 26. Videreutvikle nettbasert spørsmåls- og svartjeneste med tilrettelagt informasjon til ungdom (BLD)
  - *Iverksatt*

Tilgjengelige helsetjenester

- 27. Spesialisthelsetjenestens tiltak mot kjønnslemlestelse (HOD)
  - *Iverksatt*
- 28. Gjennomgå forskrift og veileder for helsestasjons- og skolehelsetjenesten samt andre relevante veiledere og rundskriv om kjønnslemlestelse (HOD)
  - *Iverksatt*
- 29. Gjennomgå samhandlingsrutiner mellom førstelinjetjenesten og andrelinjetjenesten i helsesektoren (HOD)
  - *Iverksatt*
- 30. Styrke informasjon om kjønnslemlestelse i forbindelse med svangerskapskontroll (HOD)
  - *Iverksatt*
- 31. Styrke informasjonen om kjønnslemlestelse til berørte foreldre i forbindelse med helsekontrollene på helsestasjonen (HOD)
  - *Gjennomført*
- 32. Revidere Veileder om helsetjenestetilbud til asylsøkere og flyktninger (HOD)
  - *Iverksatt*
- 33. Utrede tilbud til jenter/kvinner om dokumentasjon på at de ikke er kjønnslemlestet (HOD)
  - *Gjennomført*
- 34. Evaluere informasjonsarbeidet i helsetjenesten (HOD)
  - *Gjennomført*

Styrket innsats ved ferier

- 35. Sende ut årlige informasjonsbrev om avvergesplikten og opplysningsplikten (BLD)
  - *Iverksatt*
- 36. Departementene vil vurdere årlige sommertiltak (BLD)
  - *Gjennomført*

Styrket internasjonal innsats

- 37. Ta opp kjønnslemlestelse i politiske samtaler med andre land (UD)
  - *Iverksatt*
- 38. Informasjon om det norske lovverket mot kjønnslemlestelse skal formidles til myndigheter i relevante land (UD)
  - *Iverksatt*
- 39. Etter avtale med relevante ambassader i Norge og Norden skal informasjon om norsk lovgivning på området gjøres tilgjengelig for visumsøkere ved disse ambasadene (UD)
  - *Iverksatt*
- 40. Formidling av erfaringer og resultater fra internasjonalt arbeid mot kjønnslemlestelse (UD)
  - *Iverksatt*

Evaluering av handlingsplanen

- 41. Evaluering av handlingsplanen (BLD)
  - *Gjennomført*

Vedlegg

VEDLEGG 1

Lovverk og internasjonale konvensjoner

Aktuelle lovverk for arbeidet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse

- Lov om kommunale krisesentertilbud (krisesenterloven)
- Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven)
- Lov om barn og foreldre (barnelova)
- Lov om ekteskap (ekteskapsloven)
- Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsloven)
- Lov om barnevernstjenester (barnevernloven)
- Lov om styrking av menneskerettigheternes stilling i norsk rett (menneskerettsloven)
- Lov om trudemssamfunn og ymist anna
- Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)
- Lov om forbud mot kjønnslemlestelse (kjønnslemlestelsesloven)

Internasjonale konvensjoner

- FNs verdenserklæring om menneskerettigheter av 1948
- Den europeiske menneskerettskonvensjon av 1950
- FNs konvensjon om samtykke til ekteskap av 1962
- FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter av 1966
- FNs kvinnekonvensjon av 1979
- FNs barnekonvensjonen av 1989
- Europarådets konvensjon om forebyggelse og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner av 2011

VEDLEGG 2

Aktuelle rapporter og publikasjoner

- **Attitudes toward female circumcision among Somali immigrants in Oslo:** a qualitative study.
Gele, International Journal of Women's Health, 2012
- **Av egen vilja.** En kartlegging av forebyggende arbeide og metoder for att förhindra och förebygga att unga blir gifta mot sin vilja.
Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:15
- **Behandling av helse- og personopplysninger ifm tvangsekteskapsaker og kjønnslemlestelse** – Registrering av saker i tjenesteapparatet som omhandler kjønnslemlestelse og tvangsekteskap.
Jarbekk og Henriksen, FAKTUM Nor AS, 2011
- **Between Honour and Shame** Guidelines In Handling Honour Related Violence Cases.
Selvhjelp for invandrere og flyktninger, 2012
- **Effectiveness of interventions designed to reduce the prevalence of female genital mutilation/cutting**
Rapport fra Kunnskapssenteret, 25–2009
- **Erfaringer med dialog i tvangsekteskapsaker**
Hydle og Bredal, NOVA Rapport 27/2011
- **Et trygt sted å bo. Og noe mer.** Evaluering av botilbudet til unge som bryter med familien på grunn av tvangsekteskap.
Bredal og Orupabo, Institutt for samfunnsforskning 2008:7
- **Evaluering av det nasjonale bo- og støttetilbudet for ungdom utsatt for tvangsekteskap**
Rambøll Management, 2011
- **Factors promoting and hindering the practice of female genital mutilation/cutting (FGM/C)**
Kunnskapssenteret, 23–2010
- **Foreldreskap og ungdoms livsvalg i en migrasjonskontekst**
Lidén, Sandbæk, I Institutt for samfunnsforskning 2009:007

- **Fullføring av videregående opplæring** Gjennomstrømning blant innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre.
Bjørkeng og Dzamarija, SSB-Rapporter 45/2011
- **Gift mot sin vilja**
Ungdomsstyrelsen skrifter 2009:5
- **Hvem bestemmer?** Ektefellevalg blant unge med innvandrerbakgrunn.
Elgvin og Gørdem, Fafo-rapport 2011:25
- **Intervensjon mot kjønnslemlestelse.** Erfaringer fra tilbudet «Samtaler og frivillige underlivsundersøkelser».
Lien, Schultz, og Borgen, NKVTS (2012)
- **Ikke bare tvangsekteskap.** En artikkelsamling. Sluttrapport fra IMDi's arbeid med handlingsplan mot tvangsekteskap 2008–2011».
Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, 2011
- **Kjønnslemlestelse i Norge**
Lidén og Bentzen, Institutt for samfunnsforskning, 2008:8
- **Lenket for livet?** En erfaringsrapport om lesbiske, homofile, bifile og transpersoner med minoritetsbakgrunn.
Skeiv Verden, 2012
- **Likestilling og minoritetsungdom i Norden med fokus på sosial kontroll**
Lynggard (red), Nordisk institutt for kvinne- og kjønnsforskning, 2011
- **Mellom makt og avmakt:** om unge menn, tvangsekteskap, vold og kontroll.
Bredal, Institutt for samfunnsforskning 2011:004
- **Bedre integrering.** Mål, strategier, tiltak.
NOU 2011:14
- **Politikk og likestilling**
NOU 2012:15
- **Offentlig innsats mot tvangsekteskap.** Sluttrapport-evaluering av handlingsplan mot tvangsekteskap.
Seen-Johnsen, Lidén, Five-Aarset, Institutt for samfunnsforskning, 2011:7
- **Psychological, social and sexual consequences of female genital mutilation/cutting (FGM/C):** a systematic review of quantitative studies.
Kunnskapssenteret no. 13–2010
- **Retten til å ta egne valg.** Ideer til undervisningsopplegg om tvangsekteskap og nærliggende temaer.
IMDi 2011
- **Samlivsinngåelse blant norskfødte kvinner og menn med innvandrerforeldre**
Aaskaug Wiik, SSB-rapport 24/2012
- **Sluttere, slitere og sertifiserte.** Bortvalg, gjennomføring og kompetanseoppnåelse blant minoritetspråklige ungdommer i videregående opplæring.
Lødding, NIFU STEP 13/2009
- **Tvangsekteskap – en kunnskapsstatus**
IMDi-rapport 6–2008
- **Tvangsekteskap og æresrelatert vold** – en veileder til barnevernstjenesten.
Bufdir, 2012
- **Ungdom med innvandrerbakgrunn.** Verdier, normdannelse og livsvalg – en kunnskapsstatus
IMDi-rapport 10–2008
- **Underveisrapport** – om IMDi's arbeid mot tvangsekteskap i perioden juni 2008 til april 2010.
IMDi 2010
- **Æresrelatert ekstrem kontroll** – dilemmaer og utfordringer.
Paulsen, Haugen, Elvegård, Wendelborg og Berg NTNU: Samfunnsforskning AS 2011

Mer informasjon og veiledning

www.ung.no/ tilbyr informasjon til ungdom om temaer knyttet til vold i nære relasjoner, inkludert tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Dette skjer både gjennom informasjonsstoff på nettsidene og anonym spørsmål- og svartjeneste. Dette bidrar både til å forebygge og gir informasjon om hvor utsatte kan få hjelp. Temaet flettes sammen med andre relevante emner som forelskelse, problemer hjemme, vold, sex og samliv, overgrep, skilsmisse, kjærestevold, og rettigheter.

Opplæring i norsk- og samfunnskunnskap for innvandrere omfatter informasjon og kunnskapsbasert dialog om norsk lov og normer. Temaer som gjennomgås er tvangsekteskap, kjønnslemlestelse, vold i nære relasjoner, likestilling, kvinners og barns rettigheter m.m. Hvordan disse temaene best kan håndteres skal være et tema i etterutdanningen av lærere som underviser nyankomne innvandrere i samfunnskunnskap.

<http://www.vox.no/no/Norskopplaring-og-integrering-/Boker-og-laremidler/Vold-i-naere-relasjoner/>

Nasjonalt kompetansesenter om vold og traumatisk stress har utarbeidet en **nettbasert veiviser om kjønnslemlestelse**.
<http://www.nkvts.no/sites/Veiviser-KL/Pages/default.aspx>

Nettstedet tvangsekteskap.no skal videreutvikles og utvides til å inneholde læringsmoduler og relevant informasjon.
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/kampanjer/tvangsekteskapno2.html?id=508373>

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet har utarbeidet en **oversikt over informasjonsmateriell, filmer og nettsider om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse**.

<http://www.bufetat.no/tvangsekteskap/Oversikt-over-informasjonsmateriell-om-tvangsekteskap-og-kjonnsllestelse-2012/>

Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse

Telefon 47 80 90 50

e-post kompetanseteamet@imdi.no

Røde Kors-telefonen om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse

Telefon 815 55 201

e-post info.tvangsekteskap@redcross.no

Selvhjelp for innvandrere og flyktninger (SEIF)

Telefon 22 03 48 30

e-post seif@seif.no

.....

Utgitt av:
Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

Offentlige institusjoner kan
bestille flere eksemplarer fra:
Departementenes servicesenter
Internett: www.publikasjoner.dep.no
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Telefon: 22 24 20 00

Publikasjonskode: Q-1207 B
Design/illustrasjon:
Grafisk Form AS, Kathinka Kvalstad Eckhoff
Trykk: Departementenes servicesenter
02/2013 – opplag 200

